

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

**С.М. Халатур, кандидат економічних наук, доцент.
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет**

© Халатур С.М., 2017.

Стаття отримана редакцією 02.06.2017 р.

Вступ. Необхідною умовою ефективного функціонування національної економіки виступає економічний розвиток сільського господарства, що забезпечує стійкий приріст сільськогосподарської продукції, створює передумови для збереження природно-ресурсного потенціалу, є основним замовником і споживачем промислової продукції, що зрештою формує прибуток у різних галузях народного господарства. У сучасних кризових для економіки умовах кількісне та якісне зростання сільського господарства, розв'язання його соціально-економічних проблем можливі лише на основі ефективного регуляторного впливу держави, який ґрунтувався б на розробленні нових та вдосконаленні існуючих підходів до регулювання економічного розвитку економіки.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи економічного розвитку сільського господарства були започатковані В. Ойкеном, Я. Тінбергеном та іншими. Пошуком ефективних методів управління займався Е.Н. Ведута, який зробив значний внесок у вивчення цих питань. Результати досліджень проблеми ефективного державного регулювання розвитку сільських територій викладені в працях вітчизняних науковців: І.О. Іртищевої, А.В. Ключник, С.В. Майстро й інших. Вітчизняна наука має вагомий напрацювання теоретико-методологічного характеру із зазначеної проблеми: принципи сталого екологічнобезпечного розвитку (Б. Буркинський, Л. Мельник, В. Трегобчук); основи національної стратегії сталого розвитку і визначення природно-ресурсного потенціалу цього розвитку (В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Паламарчук, В. Шевчук); система показників вимірювання сталого розвитку (М. Згуровський); забезпечення сталого природо-, землекористування, екологічної безпеки (А. Третяк, М. Хвесик, Є. Хлобистов); теорія, методи, практика регіональної політики сталого розвитку (З. Герасимчук, В. Кравців); засади сучасного механізму розвитку економіки й екологічного регулювання (О. Веклич, О. Могильний, А. Чухно); соціально-економічного розвитку села (О. Бородіна, Ю. Губені, А. Малиновський, Т. Осташко, І. Прокопа, В. Терещенко, Л. Шепотько, В. Юрчишин); сталий розвиток агропродовольчої системи (Л. Молдаван, Б. Пасхавер, О. Шубравська).

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу та синтезу передової наукової думки вчених дослідити поняття економічної стратегії розвитку сільського господарства та важливі правила та прийоми її формування.

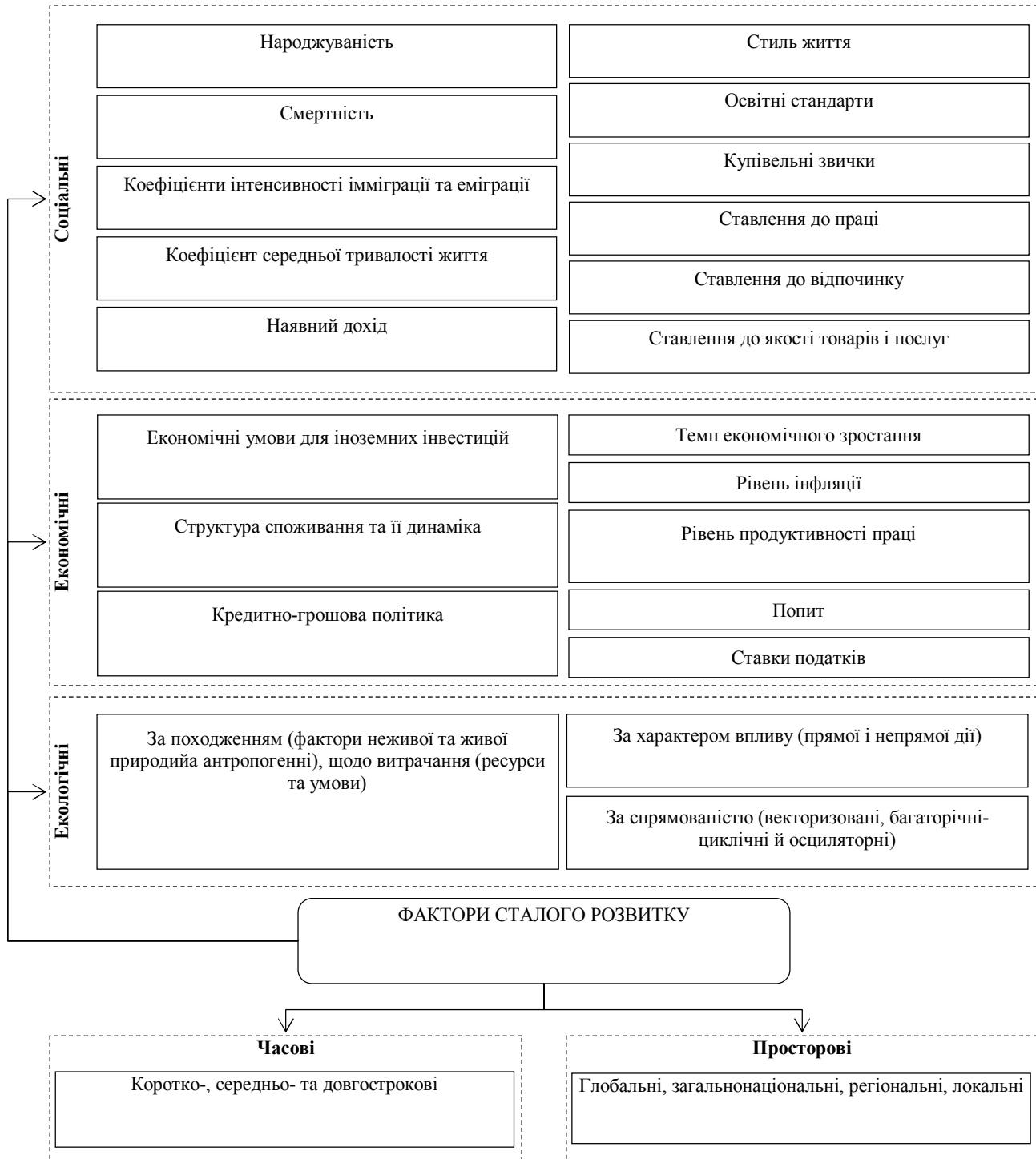
Основний матеріал і результати. Формування економічного розвитку сільського господарства України відбувається в складних умовах, викликаних хворобливими проблемами розвитку такої складної для реформування галузі економіки країни, як агропромисловий комплекс (АПК), труднощами у взаєминах галузей, структуроутворюючих виробництв, загостренням конкуренції на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції [2, с. 25].

Стратегія діяльності підприємства галузі не може не мати як фундаментальну ідею економічно ефективного вибору. Усі інші параметри вибору повинні виступати як такі, що накладаються умовами обмежень мікро- і макросередовища. Економічно ефективним в умовах цих обмежень слід вважати такий вибір, у результаті реалізації якого не можна досягти тієї чи іншої мети або застосовувати той чи інший засіб для досягнення цієї мети без шкоди для інших цілей і засобів відповідно.

Стратегія діяльності підприємств галузі в ринковому середовищі являє собою сукупність правил і прийомів реалізації стратегічної концепції. У нашому розумінні стратегія – це: сканування ринку і правила вибору місії суб'єкта господарювання; правила вибору стратегічних зон господарювання, зон стратегічних ресурсів і правила взаємодії з групами стратегічного впливу; прийоми ціноутворення та методи мінімізації кумулятивних витрат [2, с. 28].

Перспективною формою реалізації державної аграрної політики в регіонах країни повинні стати науково обґрунтовані економічні стратегії розвитку суб'єктів господарювання АПК, що слугуватиме однією з форм цільового підходу до стратегічного управління сільськогосподарським виробництвом, основою державного регулювання виробництва і збуту продукції [9].

Домінуюча частина науковців погоджується, що, діючи в напрямі досягнення сталого розвитку, можна забезпечити економічне процвітання нації та зменшити вплив на довкілля. Сталий розвиток – це такий розвиток людської діяльності, який включає в себе збалансоване врахування економічного, соціального й екологічного аспектів та інтересів майбутніх поколінь. Важливим аспектом є те, що в природі екологічна, соціальна та економічна складові розвитку є взаємопов'язаними. Отже, зміна одного з елементів тягне за собою зміну інших двох. Фактори, які найбільш суттєво впливають на забезпечення сталого економічного розвитку сільського господарства, наведені на рисунку 1.

Рис. 1. Фактори, які найбільш суттєво впливають на забезпечення сталого економічного розвитку сільського господарства

На нашу думку, економічні стратегії розвитку галузі в цілому і суб'єктів господарювання АПК повинні відповідати таким основним вимогам:

1. мати чітко сформульовані глобальні та локальні цілі й завдання;
2. розробити комплекс заходів, спрямованих на досягнення цілей і вирішення конкретних завдань з їх організаційно-економічного забезпечення;
3. обґрунтувати вибір пріоритетних напрямів реалізації програм розвитку сфер виробництва і збуту товарної продукції;
4. визначити оптимальні терміни отримання найбільшої ефективності від намічених заходів;
5. виявити різні джерела фінансування програмних заходів;
6. організувати регулярну звітність про виконання окремих етапів реалізації економічної стратегії розвитку сільського господарства регіону.

Економічна стратегія галузі та її структуроутворюючих суб'єктів повинна виступати як форма реалізації державної аграрної політики й урахувувати інтереси сторін – галузі, регіону, підприємств АПК, населення.

На сучасному етапі економічне зростання є найважливішою метою роботи підприємств сільського господарства. Економічне зростання, необхідність якого не заперечується ніким, передбачає зростання національного продукту на душу населення і відповідно досягнення більш високого рівня життя для всіх. Причому це досягається не за рахунок перерозподілу доходів. Економічне зростання приносить певні вигоди аграрному секторові економіки, хоча він супроводжується екстернальними витратами (забруднення природного середовища, наприклад), тому аграрний сектор повинен враховувати бажання суспільства в цілому і, зокрема, нести деякі додаткові витрати, пов'язані з економічним зростанням [9].

Своє призначення сільськогосподарське підприємство формує в умовах певного складу, структури та стану ринкового середовища, визначають систему його можливостей щодо задоволення визначених потреб регіонального аграрного ринку. Успіх залежить від уміння ретельно аналізувати ринок і від того, яку власну позицію зайняло підприємство. Вона повинна бути стратегічно продумана і найбільш правильно визначати місце і час виробництва товарної продукції, а також її ціну.

Економічна стратегія розвитку сільського господарства, на думку автора, включає такі основні складові стратегії [9]: виробничо-збутова; товарну; ціноутворення; підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу галузі; взаємодії сільського господарства з іншими сферами АПК; зниження виробничих витрат, стимулювання працівників, зайнятих у галузі; запобігання банкрутству й оздоровлення фінансового стану підприємств галузі.

Нинішнє становище галузі сільського господарства характеризується низьким рівнем рентабельності. Відсутність адекватних грошових надходжень призвела до фізичної амортизації базової частини основних засобів сільськогосподарських підприємств, закупівлі техніки та обладнання скоротилися в кілька разів. Подорожчання ресурсів, з одного боку, призвело до їх більш ефективного використання в сільському господарстві порівняно з радянським періодом.

Особливістю аграрного сектора є ще й те, що це – один з найбільш дотаційних з бюджету країни та регіонів секторів економіки. Зустрічні потоки зобов'язань державного і регіонального бюджетів перед сільським господарством, з одного боку, і сільського господарства перед бюджетами та бюджетними організаціями, з іншого, дозволяють здійснювати ці заліки з найменшими ітераціями. Зокрема, за останні п'ять років бюджетні субсидії сільському господарству практично не виплачуються «живими грошима».

Істотним стримуючим обмеженням у розвитку агропродовольчого ринку є поширеність бартеру та інших натуральних операцій. Конкурентний ринок передбачає вільний вхід на нього нових операторів. На сьогодні дуже високі бар'єри такого входу, обумовлені як формальними, так і неформальними чинниками. Це знижує рівень конкуренції на ринках, веде до завищення цін на продовольство [11, с. 126].

Питання розвитку сільського господарства сьогодні є не тільки соціальною проблемою суспільства, а й економічною проблемою аграрного виробництва. По-перше, соціальна інфраструктура села значною мірою продовжує залишатися на утриманні сільгосппідприємств, тим самим, збільшуючи їх невиробничі витрати і знижуючи рентабельність. З іншого боку, в сільській місцевості практично немає інших джерел доходу як сільське господарство. Це змушує менеджерів сільгосппідприємств зберігати надлишкову чисельність працівників для підтримки соціальної стабільності на своїй території. Однак це призводить до зниження продуктивності праці, падіння загальної рентабельності в галузі. Економічна стратегія сільського господарства передбачає ефективне досягнення цілей економічними методами і засобами. У сільському господарстві на сучасному етапі розвитку однією з ключових проблем є вирішення питань підвищення економічної ефективності досягнення цілей.

В умовах централізованого управління сільським господарством стратегічні цілі задавалися суб'єктам господарювання «зверху» у вигляді «плану-закону». Тому їм не виникало необхідності оцінювати перевагу досягнення тих чи інших довгострокових цілей. В умовах ринку застосування «народногосподарського підходу» при виборі бажаних стратегічних цілей і способів їх досягнення на рівні суб'єктів господарювання втрачає будь-який сенс. Вибираючи ту чи іншу стратегічну зону господарювання для задоволення потреб більшості, які входять до неї, суб'єктів ринку, підприємство галузі повинне враховувати інтереси багатьох потенційних споживачів його продукції [11, с. 128].

Приймаючи те чи інше стратегічне рішення, зокрема, обираючи ту чи іншу мету стратегічного характеру для суб'єктів господарювання, необхідно оцінити, чи не відіб'ється його вибір негативно на інших цілях, що відображають інтереси інших суб'єктів ринку, і здатність принесення в стратегічній перспективі певний ефект.

Вибір мети передбачає направлення на її досягнення певної сукупності ресурсів, які має галузь і її суб'єкти господарювання. Оскільки ці ресурси завжди обмежені, господарюючий суб'єкт повинен визначити, досягнення яких цілей забезпечить найбільшу продуктивність використання цих ресурсів.

Економічна стратегія сільського господарства повинна виробляти такі правила і прийоми вибору цілей і засобів їх досягнення, щоб напрям будь-якого ресурсу на реалізацію тієї чи іншої мети не чинив би негативного впливу на процес досягнення хоча б однієї з інших стратегічних цілей. Цілі, на досягнення котрих направляються ресурси, повинні бути рівнозначними з точки зору масштабів впливу на живучість галузі національної економіки в довгостроковій перспективі [10, с. 37].

Економічна стратегія підприємств галузі спрямована на вироблення правил і прийомів економічно ефективного досягнення однотипних за масштабами впливу на їх конкурентний статус довгострокових цілей. Взаємопов'язаність за часом і ресурсами таких локальних стратегічних цілей дозволяє досягти глобальної мети економічної стратегії – створення та підтримки конкурентної переваги структуроутворюючих суб'єктів сільського господарства [10, с. 38].

На нашу думку, формування економічної стратегії розвитку сільського господарства передбачає вироблення таких правил і прийомів:

1. Дослідження умов конкурентної переваги, формованих детермінантами «національного ромба» всередині країни та за її межами, і виявлення кращої місії галузі.

2. Дослідження ринків потенційних товарів та послуг, що відповідають місії суб'єктів господарювання і галузі в цілому, та вибору таких стратегічних зон господарювання, які здатні в тривалій перспективі забезпечити зовнішню гнучкість підприємств і організацій, тобто можливість переорієнтації їх на функціонування в найбільш сприятливих з економічної, політичної, правової, соціально-культурної, науково-технічної та екологічної точок зору зонах.

3. Формування товарних потоків галузі, що найбільше відповідають актуальним індивідуальним і виробничим потребам потенційних покупців, усередині країни та за її межами і забезпечення на цій основі стабільного функціонування всіх суб'єктів господарювання галузі.

4. Розподіл наявних у розпорядженні сільського господарства ресурсів між сільгосптоваровиробниками, що забезпечують розв'язання задач максимізації рентабельності використання власних і залучених коштів.

5. Взаємодія сільського господарства з ринками факторів виробництва, цінних паперів, валютними ринками, що забезпечують економічно ефективну підтримку стратегічного потенціалу галузі.

6. Формування ефективної цінової політики, що забезпечує в довгостроковій перспективі стійке становище сільськогосподарських організацій на аграрному ринку.

7. Своєчасне виявлення кризових тенденцій і запобігання банкрутства сільськогосподарських організацій.

Виробляючи правила і прийоми ефективної реалізації цих напрямків діяльності, економічна стратегія підприємств сільського господарства регіону повинна бути орієнтована на підтримку конкурентної переваги суб'єктів господарювання галузі, сприяти запобіганню банкрутства і забезпечення їх сталого розвитку.

Економічна стратегія сільського господарства в умовах формування ринкових відносин повинна будуватися на основі таких напрямів, як: збирання й перероблення значних обсягів різної за характером інформації; ведення переговорів із численними групами стратегічного впливу, потенційними постачальниками ресурсів, клієнтами, замовниками та іншими контактними аудиторіями; моніторинг ринків продовольчих і непродовольчих товарів із сільськогосподарської сировини та сфери послуг.

Економічні стратегії сільськогосподарських підприємств повинні відповідати таким основним вимогам: мати чітке формулювання мети і підпорядкування їй усіх програмних заходів; комплексності та системності змісту, підкріпленого міжгалузевим і міжрегіональним підходом, матеріально-технічним, кадровим, науковим, правовим та організаційно-економічним забезпеченням; обґрунтування вибору пріоритетних напрямів реалізації мети в найбільш короткі терміни при максимальній ефективності заходів через визначення обсягу та співвідношення величини витрат на їх здійснення з одержуваних ефектом; поєднання різних джерел коштів для реалізації на основі пайової участі у фінансуванні програмних заходів різних інвесторів: держави, торгово-посередницьких структур, комерційних банків, товаровиробників, іноземних інвесторів; добровільності участі в програмі й конкурсного відбору її учасників [11, с. 145].

Висновки. У процесі проведеного дослідження отримано такі теоретичні результати: економічна стратегія розвитку сільського господарства автором розглядається як сукупність правил і прийомів реалізації стратегічної концепції функціонування сільськогосподарських організацій у конкурентному середовищі, яка характеризується посиленням суперництва між сільськогосподарськими виробниками, наростаючою конкуренцією товарів-замінників, зростанням загрози входу в галузь потенційно нових конкурентів з інших регіонів. Економічна стратегія розвитку сільського господарства включає такі основні складові стратегії: виробничо-збутову; товарну; ціноутворення; підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу галузі; взаємодію сільського господарства з іншими сферами АПК; зниження виробничих витрат, стимулювання працівників, зайнятих у галузі; запобігання банкрутству й оздоровлення фінансового стану підприємств галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України 03.02.2010 №121-р //zakon1.rada.gov.ua.
2. Бондар-Підгурська О.В. Розробка концептуальної моделі системи управління сталого інноваційного соціально орієнтованого розвитку економіки України / О. В. Бондар-Підгурська // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – Кременчук: КрНУ, 2015. – № 6 (89). – Ч. 2. – С. 25 – 32.
3. Іртищева І.О., Потапенко О.М. Європейський досвід економічного розвитку сільських територій: проблеми адаптації // Економічна безпека держави: Праці III науково-практичного семінару з міжнародною участю (20 – 21 жовтня 2011 р.) / Відпов. ред. Є.М. Письменний, Н.В. Караєва. – Черкаси, 2011. – С. 197 – 204.
4. Іртищева І.О., Сохнич А.Я. Агротуризм – основа розвитку сільських територій // Сучасні проблеми розвитку сільських територій: Збірник наук. праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Вип. 6. – Львів, 2011. – С. 75 – 81.
5. Іртищева І.О., Сохнич А.Я. Інноваційний розвиток сільських територій: адаптація міжнародного досвіду в національних реаліях: Монографія. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2012. – 172 с.
6. Ключник А.В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення // Регіональна економіка. – 2012. – №1. – С. 134 – 139.
7. Ключник А.В. Роль зовнішньоекономічної діяльності у розвитку сільських територій Миколаївської області // Сучасні тенденції розвитку аграрної економіки / За ред. Ю.О. Нестерчук. – Умань: Сочінський, 2011. – С. 67 – 71.
8. Ключник А.В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України: монографія. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. – С. 468.
9. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.academy.gov.ua.
10. Смоленюк Р.П. Розвиток сільського господарства на засадах зеленої економіки / Р.П. Смоленюк // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 37 – 44.
11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / [за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка] Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. Економіки». – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 179 с.
12. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика [Текст]: [монографія] / Гуторов А. О.; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х.: Міськдрук, 2012. – С. 349 – 376.

13. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014 – 2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О.Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89 – 96.

14. Situation and prospects for EU agriculture, December, 2010 / European Commission Directorate-General For Agriculture And Rural Development. Directorate L. Economic analysis, perspectives and evaluations // ec.europa.eu.

15. Жаліла Я.А. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – С. 39.

16. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства [Текст]: монографія / О.В. Гривківська. – Т.: Астон, 2012. – 337 с.

УДК 303.4:631.143

Халатур Світлана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. **Концептуальні основи стратегії економічного розвитку сільського господарства у системі управління національним господарством.** Розглянуто концептуальні основи економічної стратегії розвитку сільського господарства у системі управління національним господарством. Визначено основні вимоги, яким повинні відповідати економічні стратегії розвитку галузі в цілому і суб'єктів господарювання АПК зокрема. Досліджено головні складові економічної стратегії розвитку сільського господарства. Наведено головні правила та прийоми, котрі використовуються при формуванні економічної стратегії розвитку сільського господарства. Визначено важливі напрями, на яких побудована економічна стратегія сільського господарства в умовах формування ринкових відносин.

Ключові слова: економічна стратегія, сільське господарство, економічний розвиток, ринок, виробництво, цінова політика, аграрний сектор.

UDC 303.4:631.143

Halatur Svetlana, Ph.D, associate professor. Dnipropetrovsk State Agrarian University of Economics. **Conceptual framework of economic strategy of agricultural development in the management of national economy.** The article investigates the conceptual bases of the economic strategy of agricultural development in the management of national economy. The basic requirements to be met by economic development strategy in general and agribusiness business entities. The basic components of the economic development strategy of agriculture. The basic rules and techniques used in the formation of the economic development strategy of agriculture. The main areas in which economic strategy based agriculture in the context of a market economy. Displaying agricultural economic strategy as effectively achieve the objectives of economic methods and means. In agriculture, the current development of one of the key issues are issues of enhancing economic efficiency goals.

Keywords: economic strategy, agriculture, economic development, market, production, pricing, agricultural sector.

УДК 303.4:631.143

Халатур Светлана Николаевна, кандидат экономических наук, доцент. Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет. **Концептуальные основы стратегии экономического развития сельского хозяйства в системе управления национальным хозяйством.** Рассмотрены концептуальные основы экономической стратегии развития сельского хозяйства в системе управления национальным хозяйством. Определены основные требования, которым должны соответствовать экономические стратегии развития отрасли в целом и хозяйствующих субъектов АПК в частности. Исследованы главные составляющие экономической стратегии развития сельского хозяйства. Приведены основные правила и приемы, которые используются при формировании экономической стратегии развития сельского хозяйства. Определены важные направления, на которых построена экономическая стратегия сельского хозяйства в условиях формирования рыночных отношений.

Ключевые слова: экономическая стратегия, сельское хозяйство, экономическое развитие, рынок, производство, ценовая политика, аграрный сектор.